

УДК 378.091.212:002.015.31:316.772.2

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ МАЙБУТНІХ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ ЯК СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ЇХНЬОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Оксана Тур

*Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка,
Периотравневий проспект, 24, Полтава, Україна, 36000*

Розглянуто поняття комунікативна компетенція, комунікативна культура особистості як важливий компонент загальної культури людини, мовна особистість, комунікативна діяльність. Виокремлено механізми функціонування комунікативної культури (власне комунікативний, що забезпечує обмін інформацією; інтерактивний, що регулює взаємодію партнерів у спілкуванні; перцептивний як взаємоприйняття у спілкуванні). Увагу зосереджено на рівнях мовної особистості, зокрема, на вербально-семантичному, лінгво-когнітивному, мотиваційному. Подано структуру комунікативної компетенції студента – майбутнього документознавця.

Ключові слова: комунікативна компетенція, комунікативна культура, мовна особистість, комунікативна діяльність, документознавці.

Педагогічний процес у вищій школі – це цілісне комплексне, багаторівневе явище. Кінцева мета цього процесу – формування особистості, здатної і готової до майбутньої професійної і суспільної діяльності. Ця мета й об'єднує усі компоненти розгорнутого в часі процесу становлення і виховання студента в єдину комплексну систему, одним із складників якої є формування комунікативної компетентності.

Важливим компонентом комунікативної компетентності особистості фахівця будь-якої сфери діяльності, у тім числі з документознавства та інформаційної діяльності, ми вважаємо комунікативну компетенцію.

Багато вітчизняних та зарубіжних науковців (С. Амеліна, І. Зимна, С. Максименко, Г. Малик, Ю. Мендрух, Т. Непомняща, А. Олійник, Л. Пашко, О. Руденко, О. Сирцова, В. Солодовник, Р. Тарасенко та ін.) присвятили свої наукові розвідки дослідженню комунікативної компетенції у структурі комунікативної компетентності фахівців різних галузей суспільної діяльності, але для майбутніх документознавців це питання висвітлено не достатньо повно.

Мета статті – проаналізувати комунікативну компетенцію майбутніх документознавців як важливий складник їхньої комунікативної компетентності.

В основі поняття комунікативна компетенція лежить комунікативна культура особистості. Комунікативна культура є важливим компонентом культури людини, характеризується особистісною цінністю, формується в усіх видах діяльності і спілкування, об'єднує емоційну культуру і культуру мислення та мовлення.

Одним із механізмів функціонування комунікативної культури особистості науковці разом з інтерактивним (регуляція взаємодії партнерів у спілкуванні), перцептивним (взаємсприйняття у спілкуванні) називають власне комунікативний, що забезпечує обмін інформацією [4, с. 14]. Цей механізм є системою якостей особистості, у тім числі культурою мовлення (грамотність побудови фраз, простота і ясність викладу думок, чітка аргументація, виразність тощо). Культура мовлення тісно пов'язана з культурою суспільства, колективу й особистості, які взаємозбагачують одне одного. Культура мовлення – це мовлення суспільства і конкретної людини, яка належить до певного колективу, що є органічною частиною цього суспільства.

Оскільки особистість носія мови проявляється в мовленні, то очевидний зв'язок таких понять, як суб'єкт процесу комунікації і мовна особистість, тому “у суб'єктному значенні термін комунікативна культура поєднується з уявленням про мовну особистість” [5, с. 21].

Поняття “мовна особистість” виникло в лінгвістичних дослідженнях порівняно нещодавно, хоча уявлення про індивідуальний характер володіння мовою простежувалося ще у працях В. Гумбольдта та Г. Гердера, потім отримало подальший розвиток у дослідженнях Бодуена де Куртене, О. Потебні та інших науковців. Наприкінці XIX ст. Ф. Буслаєв висунув поняття особистості учня як суб'єкта пізнавальної діяльності в процесі вивчення рідної мови. Методологічні принципи навчання мови вчений будував на теорії про нерозривний зв'язок рідної мови з особистістю: “Рідна мова так зрослася з особистістю людини, що навчати їй означає разом із тим і розвивати духовні здібності того, хто навчається” [1, с. 7].

Розкриваючи морально-етичний аспект проблеми формування мовленнєвої культури В. Виноградов надає важливого значення саме мовній особистості, процесу говоріння не тільки на розмовно-побутовому рівні, а й на рівні прояву в мовленні інтелектуальних властивостей особистості.

У сучасній лінгводидактиці мовна особистість – це сукупність мовних здібностей, умінь, готовність до мовленнєвої діяльності у різних видах: читання, говоріння, письмо, аудіювання на різних рівнях (фонетика, граматики, лексика). Мовна особистість формується в умовах конкретної

мовної ситуації і на ній позначається мовленнєва практика, яка склалася у суспільстві.

Дослідження в галузі формування комунікативної культури, формування мовної особистості ґрунтуються на концепції гуманізації пізнання, яка полягає у поєднанні дослідження навколишнього світу з етичними, моральними ідеалами. Дати студентам знання, сформувати в них уміння і навички образного мислення, естетики, підвищити культуру мовлення – один із напрямків гуманізації освіти. Від цього значно залежить успіх майбутньої діяльності спеціаліста будь-якого профілю.

У зв'язку з цим майбутніх документознавців потрібно навчити вільно володіти різноманітними мовними засобами в різних комунікативно-мовленнєвих умовах і передусім у їхній безпосередній професійній діяльності, навчити їх культурі спілкування, вдосконалювати їхні навички бездоганного, чистого, правильного, виразного, термінологічно точного мовлення.

Поняття мовної особистості детально досліджено через концепцію її трирівневої організації, яку запропонував Ю. Караулов. Згідно з цією концепцією до рівнів мовленнєвої особистості належать: 1) вербально-семантичний, або “лексикон” особистості, тобто мовні знання (лексичні й граматичні); 2) лінгво-когнітивний рівень, або “тезаурус” особистості, тобто система знань про світ; 3) мотиваційний рівень, або прагматичний, який містить систему мотивів, установок і цілей [3, с. 37].

Розвиток мовної особистості – це процес формування навичок добору слів, вибору стилю мовлення відповідно до комунікативної ситуації, формування мовленнєвого еталону. Логічним завершенням такого процесу є засновані на знаннях комунікативні уміння, які у сукупності і становлять комунікативну культуру мовленнєвої особистості.

У межах концепції трирівневої організації поняття мовної особистості комунікативні уміння, основою яких є знання, можна згрупувати за трьома основними категоріями: 1) лінгвістичні уміння, засновані на мовних і мовленнєвих знаннях, проявляються у правильному розпізнаванні і використанні мовних і мовленнєвих елементів; 2) соціокультурні уміння, засновані на соціолінгвістичних і культурологічних знаннях, проявляються в успішній міжкультурній комунікації; 3) прагматичні уміння, засновані на предметних знаннях і мотиваційних знаннях, проявляються в продуктивному професійно спрямованому спілкуванні.

Отже, взявши за основу структурні рівні поняття мовної особистості та систему умінь, заснованих на знаннях, *комунікативну культуру особистості* визначаємо як сукупність умінь (лінгвістичних, соціокультурних, прагматичних), необхідних для реалізації процесу спілкування відповідно до конкретних цілей та умов комунікації. Комунікативна культура особистості є

понятійною основою для формування структури комунікативної компетенції фахівця будь якого профілю, в тім числі з документознавства та інформаційної діяльності.

Комунікативну компетенцію майбутніх документознавців ми визначаємо як особистісну характеристику, яка дає змогу оперувати лінгвістичними знаннями й уміннями в різних сферах комунікації, у тім числі у сфері професійної діяльності (документознавства та інформаційної діяльності); встановлювати соціокультурні міжособистісні контакти, дотримуватися правил і конвенцій спілкування, прийнятих у цьому соціумі; використовувати арсенал різнорівневих засобів мови для досягнення прагматичної мети.

Комунікативна компетенція, на думку соціолінгвістів, – це не вроджена здатність, а така, що формується у взаємодії людини із соціальним середовищем у процесі набуття ним соціально-комунікативного досвіду.

Комунікативна компетенція володіє низкою змістових характеристик. По-перше, вона індивідуальна і динамічна; по-друге, в комунікативній компетенції досягається єдність “мова – мовлення” як засіб (мова) і спосіб реалізації (мовлення). Отже, комунікативна компетенція містить: 1) знання про мову у вигляді повідомлень про використання в мовленнєвому спілкуванні аспектичних одиниць мови (фонем, морфем, слів, словосполучень, речень); 2) вміння використовувати мовні засоби відповідно до ситуації спілкування і стосунків між комунікантами; 3) уміння мовця організувати мовленнєве спілкування відповідно до мети і задуму спілкування; 4) знання соціальних норм комунікативної поведінки, у тім числі уміння користуватися невербальними засобами, які супроводжують міжособистісний контакт як один із компонентів комунікативної компетенції.

Спираючись на трактування комунікативної компетенції як здатності студента здійснювати комунікативну діяльність, спілкування [2, с. 27], виокремимо поняття комунікативної діяльності і зіставимо його з розумінням власне мовленнєвої діяльності. Предметом мовленнєвої діяльності є породження і сприйняття мовного повідомлення в процесі взаємодії людей, опосередковане мовою і мовленням та зумовлене ситуацією спілкування. Тотожність змісту двох означених понять дає підстави зазначити про три рівні розгляду комунікативної компетенції: мова, мовлення і мовленнєва діяльність як діяльність спілкування, – констатувати три відповідних різновиди комунікативної компетенції.

Мова – це система фонетичних, лексичних, граматичних засобів, тобто знакова система, яка охоплює знаки і правила їхнього поєднання. Тому до мовної (лінгвістичної) компетенції належить здатність студента розуміти і продукувати необмежену кількість правильних у мовному відношенні речень за допомогою засвоєних мовних знаків і правил їхнього поєднання. Для цього

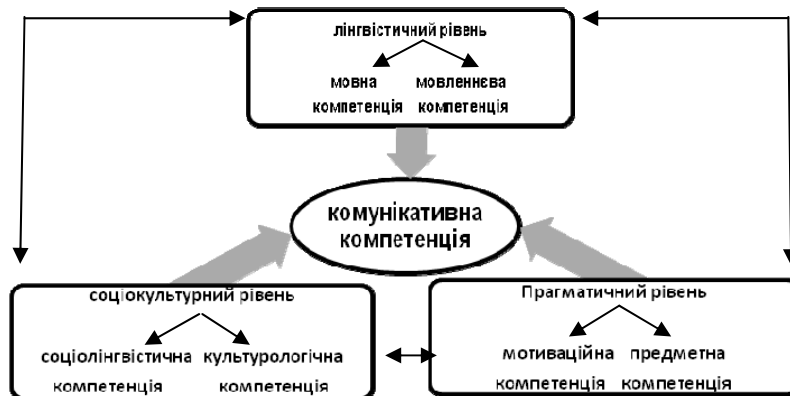
студент повинен володіти необхідною інформацією про систему мови, про правила утворення і функціонування одиниць мови. Ці відомості, які охоплюють фонетику, графіку, морфологію, словотвір, синтаксис і лексичний мінімум, становлять зміст мовної компетенції.

Мовлення – це конкретна реалізація мови, організована за його законами. Мовлення забезпечує спілкування, для ефективності якого суб'єкту потрібно не тільки формувати свої думки, а й сприймати думки інших суб'єктів спілкування, також сформульовані засобами мови і виражені мовленням. Мовленнєву компетенцію розглядають як здатність того, хто навчається, породжувати (формувати і формулювати) і сприймати думки мовою, яку вивчає, тобто, виконувати мовленнєві дії. Ці дії можуть бути як зовні активними (говоріння, письмо), так і зовні пасивними (читання, слухання), але повинна завжди простежуватись внутрішня активність суб'єкта мовленнєвої діяльності. Для набуття здатності виконувати мовленнєві дії студенту треба вміти використовувати відомості про правила функціонування одиниць мови в мовленні, володіти певними вміннями і навичками у видах мовленнєвої діяльності, знати соціально-зумовлені норми тощо.

Сукупність цих відомостей і вмінь зафіксована, по-перше, у вигляді вмінь реалізувати наміри в типових комунікативних ситуаціях й у визначеному колі актуальних для студента тем; по-друге, у мовленнєвих вміннях, тобто в вміннях і навичках у видах мовленнєвої діяльності. Ця сукупність відомостей і вмінь становить мовленнєву компетенцію.

У лінгвометодичних дослідженнях останніми роками комунікативна компетенція набуває різної специфіки, залежно від актуалізації певного аспекту навчання. В умовах сучасної модернізації змісту вищої освіти важливого значення набуває комунікативна компетенція, що є об'єктом спеціального дидактичного вивчення (С. Бірюкова, Т. Макарова, М. Озерова та ін.). Професійно орієнтоване навчання мови стає винятково значущим у зв'язку з різким зниженням рівня усної і письмової культури мовлення спеціалістів будь-якого профілю.

Для підвищення результативності навчального процесу варто враховувати різні чинники, пов'язані з умовами процесу навчання та індивідуальними й національними особливостями студентів. Залежно від цих чинників модифікуються принципи й прийоми навчання, тобто, методологічні підходи. Спираючись на системний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, культурологічний та комунікативно-компетентнісний підходи, беручи за основу трирівневу організацію поняття комунікативної культури особистості, структуру поняття комунікативної компетенції студента – майбутнього документознавця можна подати так:

Отже, основою поняття комунікативна компетенція є комунікативна культура особистості, до механізмів функціонування якої належать інтерактивний, перцептивний, власне комунікативний. Якісне формування мовної особистості об'єднує вербально-семантичний, лінгво-когнітивний, мотиваційний рівні. Комунікативні вміння складаються з умінь лінгвістичних, соціокультурних, та прагматичних. До структури комунікативної компетенції належать мовна, мовленнєва, соціолінгвістична, культурологічна, мотиваційна й предметна компетенції.

У подальших наукових розвідках перспективними вважаємо дослідження сутності, структури та характерних особливостей соціально-інформаційної та соціально-політичної компетенцій майбутніх документознавців як структурних компонентів їхньої комунікативної компетентності.

1. Буслаев Ф. И. О преподавании языка / Ф. И. Буслаев. – М., 1987. – 82 с.
2. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке / И. А. Зимняя. – М., 1985 – 222 с.
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 262 с.
4. Мычко Е. И. Практико-ориентированные технологии формирования коммуникативной культуры педагога : автореф дисс. на соискание науч. степени д-ра. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теория и методика обучения и воспитания” / Е. И. Мычко. – М., 2002. – 27 с.
5. Соколова В. В. Общепедагогические основы формирования коммуникативной культуры в системе непрерывного образования :

автореф. дисс. на стиск. науч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.02
“Теория и методика обучения и воспитания” / В. В. Соколова. –
Чебоксары, 1999. – 41 с.

Стаття: надійшла до редколегії 18.11.2015

доопрацьована 21.01.2016

прийнята до друку 09.02.2016

COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE DOCUMENT SPECIALISTS AS STRUCTURAL COMPONENT OF THEIR COMMUNICATIVE COMPETENCY

Oksana Tur

*Yuri Kondratyuk National Technical University of Poltava,
Pershotravnnyj Av., 24, Poltava, Ukraine, UA – 36000*

The article deals with the concept of communicative competence as a component of the communicative competency of a person. It considers the communicative culture of the personality as an important component of the person's general culture and analyses the terms of a “language personality” and “communicative activity”.

The author of the article defines the mechanisms of communicative culture functioning: interactive (regulates interaction of partners in communication), perceptive (responsible for mutual perception in communication), and communicative (provides exchange of information). She stresses that the language personality is formed under the conditions of a concrete language situation and bears the impress of speech practice, which develops in this society.

The levels of language personality, presented in the article, comprise verbal and semantic (language knowledge – lexical and grammatical), lingvo-cognitive (system of the knowledge about the world), and motivational (the system of motives). The author also presents the groups of personality's communicative skills – linguistic (knowledge of language, speech, and standard usage of language and speech elements), socio-cultural (knowledge of the society and its culture, effective cross-cultural communication), and pragmatical (knowledge of the subject and productive professional communication). The structure of communicative competence includes the knowledge of language (concepts of a phoneme, a morpheme, a word, a phrase etc.), abilities to use language means according to the situation of communication, ability to organize language communication, knowledge of the social norms and communicative behavior, abilities to use nonverbal means of communication. The kinds of communicative competence are language, speech and speech activity. As a result of her study, the author presents the structure of communicative competence of the student – prospective document specialist.

Key words: communicative competence, communicative culture, language personality, communicative activity, document specialist.